

DARIUSZ ŚLADECKI – LUBLIN

KAPLICA ŚW. BARBARY W KOPALNI SOLI W BOCHNI (1923-1946)

Potrzeba urządzania w podziemiach kopalni wnętrz o charakterze sakralnym towarzyszyła górnikom salinarnym w Wieliczce i Bochni przez kilka stuleci. Zwyczaj „budowania” podziemnych kaplic w żupach krakowskich utrwalił się w XVII w. Do 1918 r. w kopalniach soli w Wieliczce i Bochni funkcjonowało kilkadziesiąt obiektów sakralnych o zróżnicowanym wyposażeniu i wystroju wnętrza¹.

DARIUSZ ŚLADECKI – historyk sztuki, absolwent KUL (odbył studia doktoranckie z zakresu sztuki sakralnej). Ekspert ds. dziedzictwa kultury polskiej za granicą przy Ośrodku Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL w Lublinie.

1. Podstawę źródłową do opracowania dziejów obiektów sakralnych w kopalni soli w Bochni stanowią następujące pozycje: Biblioteka w Kórniku [dalej: Bibl. Kórn.], Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 1 VII-31 VII 1698 r., rkps sygn. 841; Bibl. Kórn., Komisja w żupach krakowskich, komorach mazowieckich i składach wielkopolskich, 5 VII 1762 – 11 IV 1763 r., rkps sygn. 461; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Rewizja dolna żupy bocheńskiej, 31 III 1737 r., Dział XVIII, rkps, nr 98; Biblioteka Naukowa Uniwersytetu Lwowskiego [dalej: BNUL], Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 22 I – 9 II 1669 r., rkps sygn. 429 /III; BNUL, Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 20 VI – 4 VIII 1670 r., rkps sygn. 429/III; BNUL, Komisja w żupach wielickich i bocheńskich 30 VII – 14 VIII 1685 r., rkps sygn. 430/III; BNUL, Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 28 VI – 1 VIII 1690 r., rkps sygn. 430/III; BNUL, Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 31 XII-1709 – 24 IV 1710 r., rkps sygn. 430/III; BNUL, Inwentarz żup krakowskich, I 1714 r., rkps sygn. 430/III; BNUL, Komisja żup wielickich i bocheńskich, 10 VII – 4 IX 1717 r., rkps sygn. 431/III; BNUL, Komisja żup wielickich i bocheńskich, 6 II – 25 III 1723 r., rkps sygn.

Na początku dwudziestolecia międzywojennego doszło do realizacji kolejnego projektu górników, jakim była budowa kaplicy św. Barbary zlokalizowanej pod szybem *Campi* na IX poziomie kopalni soli w Bochni.

Do opracowania informacji o kaplicy św. Barbary pomocne są różnorodne dokumenty pochodzące z Kancelarii Zarządu Salinarnego w Bochni, m.in. rozporządzenia służbowe, wykazy osób zatrudnionych w kopalni oraz dokumenty parafialne, które m.in. zawierają dane personalne górników. Dużo informacji wnoszą materiały kartograficzne i źródła ikonograficzne – fotografie i obrazy przedstawiające kaplicę. Najstarsze zdjęcia (1939 r., 22.02.1941 r.) wykonał Kazimierz Gargul. W latach 1942-1943 kaplicę uwiecznił w swoich obrazach Walerian Kasprzyk. Stan zachowania architektury kaplicy i wyposażenia w 1985 r. dokumentują fotografie wykonane przez Dariusza Śladeckiego, który ponadto spisał relacje ustne świadków historii: sztygara Ludwika Leśnego (1901-1996), art. malarza Waleriana Kasprzyka (1912-1992), fotografa Kazimierza Gargula (1910-1992) i prof. geologii górniczej Józefa Poborskiego (1912-1998). W literaturze przedmiotu można odnotować kilka wzmianek na temat kaplicy św. Barbary w kopalni soli w Bochni². Niniejszy artykuł stanowi pierwsze opracowanie obiektu.

431/III; BNUL, Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 11 IX 1724 – 26 V 1725 r., rkps 432/III; BNUL, Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 1 VII – 29 IX 1730 r., rkps sygn. 432/III; BNUL, Komisja w żupach Wieliczki i Bochni, 28 VII – 6 VIII 1733 r., rkps sygn. 432/III; BNUL, Komisja w żupach krakowskich, komorach mazowieckich i składach wielkopolskich, 5 VII 1762 – 11 IV 1763 r., rkps sygn. 433/III; Bibl. Kór. rkps sygn. 461; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie [dalej: Bibl. PAN Kr.], Komisja w żupach krakowskich sub tempus interregni po śmierci Najjaśniejszego Króla JMci Jana III, 10 I – 1 II 1697r., rkps sygn. 403; Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [dalej: Bibl. Ossol.], Komisja w żupach krakowskich, 20 VI-I VIII 1690 r., rkps sygn. 9685/II; Bibl. Ossol., Komisja w żupach krakowskich, XI 1743 r., rkps sygn. 3395/III; Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce [dalej: MŻKW], MŻKW, Zbiory Kartograficzne [dalej: Zb. Kart.], J. G. Gebhard, Charte der Cracauer Salz-Gruben Bochnia, 1746, nr inw. VII/2093; MŻKW Zb. Kart., plan kopalni bocheńskiej (b.t.) z ok. 1780 r., nr inw. 2490; MŻKW, Zb. Kart., plan kopalni bocheńskiej (b.t.) z ok. 1787 r., nr inw. 2117; MŻKW, Zb. Kart., F. Tokarz, Wschodnia część poziomu Wilson-Paderewski (plan kopalni), 1923 r., nr inw. II/149; MŻKW, Zb. Kart., F. Tokarz, Wyznaczenie szybiku w pop. Kaczwiński. (plan kopalni), 1922-25, nr inw. II/148; Muzeum im. Stanisława Fischera w Bochni. Zbiory Historyczne [dalej MB-H]: [J. G. Schober], Grundris über die Grubenlaufe August u. Podmoście [1763 r.], nr inw. MB-H/719; K. Flecckhammer, Bochnier Haupt Gruben Karte gewesen und zugelegt..., 1788 r., nr inw. MB-H/736; A. Ficher, R. Saulenfels, Karte des abendseitigen Theiles der Bochniaer K.K. Steinsalz Grube oder das Neue Felde, 1825 r., nr inw. MB-H/778; R. Saulenfels, Plan kopalni bocheńskiej w rejonie szybu Regis, 1840 r., nr inw. MB-H/776; K. Kuczkiewicz, Plan kopalni bocheńskiej, 1842 r., rkps, sygn. MB-H/780.

2. D. Śladecki, *Funkcje religijne kaplicy w bocheńskiej kopalni soli*, „Currenda”, 1987, nr 4-6, s. 209, 211-212, tegoż, *Z dziejów kaplic w bocheńskiej kopalni soli*, „Currenda”, 1987, nr 7-9, s. 369, tegoż, *Kaplica bł. Kingi w bocheńskiej kopalni soli*, „Studia i Materiały do Dziejów

Zarys dziejów kaplicy św. Barbary w kopalni soli w Bochni

Najstarsze kaplice w żupach krakowskich nosiły wezwania chrystologiczne (Męki Pańskiej, św. Krzyża), maryjne i anielskie oraz św. Antoniego, św. Klemensa, św. Jana Nepomucena, św. Józefa, św. Stanisława, św. Kazimierza, św. Marii Magdaleny, św. Kingi³. W okresie administracji austriackiej w kopalni soli

Żup Solnych w Polsce”, XV (1989) s. 105, 110, L. Kowalski, S. Fischer, *Żywot bł. Kingi i dzieje jej kultu*, Tarnów 1992, s. 180-181 (publikacja wydana na podstawie maszynopisu z końca dwudziestolecia międzywojennego, jednak autorzy nie znali czasu powstania kaplicy św. Barbary i nie podali żadnych informacji na temat wystroju i wyposażenia obiektu), D. Śladecki, *Podziemne miejsca kultu w tradycji bocheńskich górników*, „Rocznik Bocheński”, 5 (2001), s. 79-80.

3. Według ustaleń autora (na podstawie analizy źródeł i przeprowadzonej inwentaryzacji obiektów) istniały następujące kaplice w kopalni soli w Wieliczce (obiekty wymieniane począwszy od poziomu I kopalni): kaplica Passionis na Boczańcu, 1642; kaplica św. Kunegundy w komorze *Boczaniec* (w miejscu siedemnastowiecznej kaplicy zniszczonej w wyniku pożaru), pocz. XVIII w.; kapliczka Najświętszej Marii Panny w szczytnie nad Oporowem (nisza w soli z rzeźbą z drewna), 1642 r.; kaplica Passionis koło komory *Koniki*, przed 1685, od 1730 r. – św. Anioła Stróża; kaplica św. Antoniego, 1697 r., pierwsza msza św., 1698 r.; kaplica Passionis w komorze *Lizak*, 1714-1730; kaplica Passionis w chodniku *Gospoda*, 1724 r.; kaplica św. Anioła Stróża w komorze *Królewskie*, przed 1766 r.; kaplica Najświętszej Marii Panny, przed 1772 r.; obraz Crucifixi Domini w komorze sztygarskiej obok szybiku *S. Antoni*; kaplica b. n. koło komory *Drozdowice*, 1710 r.; kaplica Christi Dolorosi nad szybikiem *Izabella*, przed 1725 r.; kaplica N. P. Myślenickiej obok szybiku *Mirów*, 1726 r.; kaplica św. Klemensa obok szybiku *Mirów*, 1726 r.; figura św. Kazimierza, koło komory *Adamów*, 1743 r.; kaplica św. Jana Nepomucena w poprzeczni *Blum*, 1743 r.; kaplica św. Krzyża w komorze *Piżmowa*, przed 1819 r.; obraz w kom. *Ksawer Dolny* na poziomie II niższym, 1822 r.; kaplica św. Krzyża w poprzeczni *Lipowiec I* na poziomie II niższym, 1829 r.; figura św. Jana Nepomucena na poziomie III kom. *Przykos*, 1829 r.; obraz Chrystusa w kom. *Maksymilian* na poziomie II niższym, 1831 r.; obraz w kom. *Lipowiec* na poziomie II niższym, 1851 r.; kaplica św. Jana, przed 1859 r.; kaplica św. Krzyża na poziomie II wyższym, po 1860 r.; kaplica b. n. w kom. *Żralski* na poziomie III, przed 1864 r.; kaplica św. Krzyża w podłużni *Geramb* na poziomie III, 1866 r.; kaplica św. Krzyża w poprzeczni *Lichtenfels* na poziomie III/IV, 2 p. XIX w.; kaplica św. Kingi na poziomie II wyższym, 1896 r.; kaplica św. Krzyża na podszybiu szybku *Daniłowicz* na poziomie IV, XIX/XX w. W kopalni soli w Bochni były to następujące obiekty: ołtarz Anioła Stróża przy drodze do szybiku *Skrobak*, 1685 r.; kaplica św. Aniołów Stróżów koło szybiku *Skrobak*, 1704 r., po relokacji w 1723 r. – kaplica św. Aniołów Stróżów koło szybiku *Rabsztyn*, 1723 r.; Nowa Kaplica św. Aniołów Stróżów przy podłużni *August*, 1747 r, po 1772 r zmiana wezwania na św. Kingi; obraz Christi Dolorosi przy *Drodze Oraczowskiej*, przed 1743 r.; kaplica Passionis koło szybiku *Ważyn*, 1754 r.; kaplica św. Stanisława koło szybiku *Niżnego Campi* na poziomie V, przed 1763 r.; kaplica Corporis Christi przed poprzeczną *Zakrystia* na poziomie V, przed 1763 r.; kaplica św. Kazimierza na poziomie V, przed 1763 r.; kaplica Męki Pańskiej na poziomie V, XVIII/XIX w.; kaplica św. Krzyża na

w Bochni nie było żadnej kaplicy pod wezwaniem św. Barbary, co jednak nie przeszkodziło potomkom górników salinarnych z Małopolski (w tym z Bochni) w wyborze tej świętej na patronkę urządzonej przez siebie kaplicy w kopalni soli w Kaczyce na Bukowinie (poświęconej w 1904 r.)⁴. Po 1918 r. w kopalniach w Wieliczce i Bochni przyjęto do pracy grupę górników z terenów Śląska i Czech⁵, którzy w sposób szczególny czcili św. Barbarę⁶, co stało się bodźcem do ożywienia kultu tej świętej w Wieliczce i Bochni. W okresie 1919/1920 w kopalni wielickiej wprowadzono zwyczaj uroczystego obchodzenia święta tej patronki górników. Z tej okazji Józef Markowski (21.03.1860-6.06.1920) wykonał rzeźbę św. Barbary umieszczoną w niszy ociosu północnego przy schodach w kaplicy św. Kingi⁷. Przed 1921 r. w kopalni soli w Bochni na VI poziomie *Gołuchowski*, później *Mickiewicz* (gł. 327 m), w południowym ociosie podłużni, w niewielkiej odległości od szybiku *Mazurkiewicz* górnicy urządzili kapliczkę z niewielkim obrazem św. Barbary⁸. Jednak wśród pracowników kopalni istniało zapotrzebowanie na bardziej okazałą kaplicę tej patronki. Inicjatorem i kierownikiem budowy kolejnego obiektu sakralnego pw. św. Barbary był sztygar Stanisław Rzepecki⁹, który wybrał lokalizację dla nowej kaplicy na poziomie IX-tym poziomie *Wilson Paderewski*

poziomie VII, 1857 r.; kapliczka św. Krzyża na poziomie IX, 1867 r.; ołtarz z Crucifixem w komorze *Rozpora*, 1669 r. – dając początek kaplicy *Passionis* przy *Stopniach Regis* na gł. 150 m., 1709 r.; obraz N.P. Maryi i Crucifix, poniżej *pieca Nadwielkie* 1690 r.; kaplica św. *Marii Magdaleny* przy chodniku obok *Stopni Regis*, przed 1709 r.; kaplica *Passionis* na podszybiu szybu *Regis* na gł. 73 m., 1733 r.; kaplica *Passionis Figurae* (effigies) przy *Stopniach Regis* na gł. 120 m., przed 1733 r.; kaplica św. *Józefa* koło szybiku *Smyczek* i komory *Śmierdziuchy*, 1722 r.; kaplica św. *Marii Magdaleny* koło szybiku *Smyczek*, przed 1737 r.; kaplica św. *Józefa*, koło komory *Jaworsko*, przed 1723 r., po relokacji w 1730 r., na jej miejscu *Passia*; kaplica św. *Józefa* (nowa), koło szybiku *Zaporów*, 1730 r.; kapliczka św. *Kingi* w komorze *Beista* na poziomie V pod szybem *Campi* i na poziomie IX pod szybem *Sutoris*, przed 1875.

4. J. Piotrowicz, *Kaczyka-Salina i osada górnicza na Bukowinie*, Wieliczka- Kraków 1991, s. 11, D. Śladecki, *Podziemne miejsca kultu w zwyczaju bocheńskich górników*, „Rocznik Bocheński”, V (2001), s. 82-85, tenże, *Kaczyka. Zabytki i sąsiedzi*, „Tygiel”, 2002, nr 4/29, s. 81.
5. D. Dobrowolska, *Górnicy salinarni Wieliczki w latach 1880-1939. Studium historyczno-socjologiczne załogi robotniczej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 106, 194.
6. J. Ligęza, M. Żywirska, *Zarys kultury górniczej. Górny Śląsk. Zagłębie górnicze*, Katowice 1964, s. 165, 168-172.
7. K. Paluch-Staszkiel, *Kaplica bł. Kingi w kopalni soli w Wieliczce*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, X (1981), s. 136. Ponadto Józefowi Markowskiemu przypisywana jest rzeźba św. Barbary z kaplicy św. Krzyża na podszybiu szybu *Daniłowicz* na III poziomie kopalni w Wieliczce. Por. A. Wolańska, *Wiara i patriotyzm w rzeźbach wielickich górników*, Kraków 2018, s. 30, 54.
8. D. Śladecki, *Podziemne miejsca kultu*, s. 81.
9. Stanisław Rzepecki – ur. w 1885 r., od 1 X 1905 r. sztygar-urzędnik. Patrz: *Schematyzm funkcjonariuszy małopolskich państwowych zakładów salinarnych zestawiony wedle stanu z dnia 1 stycznia 1922*, Kraków 1922, s. 4, 15.

pod szybem *Campi* (388 m pod powierzchnią ziemi)¹⁰. Powodem wyboru tej lokalizacji był brak kaplicy na trzech najniższych poziomach kopalni (VIII, IX, X), zwłaszcza w pobliżu komór, w których prowadzono prace przy eksploatacji złoża. Na IX-tym poziomie, w małej przestrzeni podszybia szybu *Campi*, gdzie znajdowała się niewielka kapliczka z 1867 r., górnicy nie mieli miejsca na praktyki religijne w większym gronie, zaś większe obiekty sakralne były zlokalizowane na wyższych poziomach kopalni: na I poziomie *August* (212 m pod ziemią) – kaplica św. Kingi, na V poziomie *Podmoście* (303 m pod ziemią) – kaplica św. Stanisława i kaplica św. Krzyża, na VII poziomie *Russeger* (348 m pod ziemią) – kaplica św. Krzyża). W latach 1921-1922 przeprowadzono gruntowny remont kaplicy św. Kingi (na I poziomie), co prawdopodobnie zachęciło niektórych górników do rozpoczęcia budowy nowej kaplicy. Jednak kierujący budową kaplicy sztygar Stanisław Rzepecki chciał zrobić niespodziankę Zarządowi kopalni, dlatego też nie konsultował tej decyzji ze swoimi przełożonymi, a na czas prowadzonych robót przy budowie obiektu zasłonięto komorę deskami¹¹. Przed rozpoczęciem prac górniczych rzut poziomy komory miał kształt trapezu o węższym boku od strony południowej (ok. 8 m) szerszym wzdłuż podłużni (ok. 8,6 m), długość komory wynosiła 12 m¹². Adaptacja istniejącej już komory na kaplicę nie wiązała się z prowadzeniem skomplikowanych robót górniczych, które wraz z wykonaniem przynajmniej najważniejszego wyposażenia kaplicy zakończono w 1923 r. W wyniku przeprowadzonych prac komora w rzucie poziomym uzyskała kształt prostokąta. Ponadto wykuto w caliznie taras, na który wiodły schody symetrycznie usytuowane przy bocznych ociosach, flankujące fontannę oraz wykonano z drewna ażurową elewację frontową z okazałym otworem wejściowym zamkniętym łukiem pełnym¹³. W dniu 19 grudnia 1923 r., o godz. 7.00 ks. prałat Antoni Wilczkiewicz (proboszcz bocheński w latach 1911-1928) w towarzystwie sztygara zjechał do kopalni celem poświęcenia kaplicy¹⁴. Najokazalszy element wyposażenia kaplicy stanowił ołtarz z drewna z obrazem

10. Według relacji ustnej emerytowanego sztygara Ludwika Leśnego (spisanej przez autora w dn. 15.01.1985 w Bochni) urodzonego w 1901 r. w Karwinie, który był pracownikiem Kopalni Soli w Bochni w latach 1919-1961.

11. Tamże.

12. Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Zbiory Kartograficzne, F. Tokarz, Wyznaczenie szybiku w pop. Kaczwiński. (plan kopalni), 1922-25, nr inw. II/148.

13. Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Zbiory Kartograficzne, F. Tokarz, Wschodnia część poziomu Wilson-Paderewski (plan kopalni), 1923 r., nr inw. II/149. Na planie zaznaczono rzut poziomy kaplicy z narysowanymi szczegółami: tarasem z zaznaczonym konturem rzutu poziomego ołtarza, z dziesięciostopniowymi schodami, fontanną i rzędem dziewięciu filarów oddzielającym kaplicę od podłużni Wilson-Paderewski.

14. Kopalnia Soli w Bochni. Dział Mierniczo-Geologiczny, Księga objazdów sztygarskich w Kopalni Soli w Bochni za lata 1922-1950. rkps nsygn., rok 1923.

św. Barbary (1923 r.), ustawiony na tarasie powyżej Grobu Chrystusa (z obrazem przedstawiającym Chrystusa w grobie umieszczonym w płytkiej wnęcie), jednak nie ma pewności, czy na czas przyjazdu księdza prałata obraz św. Barbary był już ukończony. Ponadto do wyposażenia kaplicy należał obraz olejny z 1921 r. przedstawiający scenę Adoracji Dzieciątka Jezus przez górnik. Autorem tych trzech obrazów wykonanych techniką olejną na płótnie: sceny Adoracji Dzieciątka Jezus przez górnik, Chrystusa w grobie i św. Barbary był malarz salinarny Antoni Kutra¹⁵. Prawdopodobnie był on również autorem wizerunków dwóch strażników namalowanych na tekturze i umieszczonych po obu stronach Grobu Chrystusa. Ponadto w bliżej nieustalonym miejscu na ociosie zawieszono obraz tablicowy (malowany na desce techniką tempery) św. Kingi (XVIII/XIX w.), który do 1861 r. mógł znajdować się w ołtarzu kaplicy na I-szym poziomie kopalni (na głębokości 212 m)¹⁶. Po bokach ołtarza znajdowały się dwa podświetlane witraże umieszczone w niszach, jednak czas powstania witraży, autor i treść przedstawień pozostają nieznanne. Prawdopodobnie już po 1923 r. w zachodnim ociosie została wykuta mała kawerna zaadaptowana na zakrystię¹⁷. W dniu 6 maja 1936 r. obraz św. Barbary został uroczystie poświęcony przez prymasa Polski Augusta kardynała Hłonda. W imieniu pracowników kopalni dostojnika kościelnego witał chlebem i solą górnik Bazyli Fenczyn¹⁸.

W latach 1923-1946 w kaplicy były odprawiane uroczyste nabożeństwa (głównie na Wielkanoc i w dniu św. Barbary). Kaplica św. Barbary stała się obok kaplicy św. Kingi drugim obiektem sakralnym na terenie bocheńskiej kopalni soli, w którym odprawiano uroczyste Msze święte. Ze względu na tematykę obrazów znajdujących się w nowej kaplicy, odprawiane w niej były Msze św. na święto Barbórki oraz na Wielkanoc, w których uczestniczyło małe grono górników¹⁹. Natomiast na święto Kingi oraz na pasterkę udawano się do starszej kaplicy stosownie do jej wezwania. Wigilia Bożego Narodzenia była najbardziej uroczystą

15. Antoni Kutra (1889-1956) – urodzony i zamieszkały w Bochni, pracownik kopalni od 8.07.1920 do 04. 1925 r. Patrz: Kopalnia Soli w Bochni. Dział Kadr, Księga wypisów robotników salinarnych za lata 1880-1935, s. 540.

16. Według relacji ustnej Waleriana Kasprzyka spisanej przez autora 30.01.1985 r. Walerian Kasprzyk, ur. 13.05.1912 r. w Bochni, w latach 1936-1939 studiował na ASP w Krakowie. W okresie okupacji (w latach 1942-43) wspólnie z inż. Józefem Poborskim zatrudnionym w bocheńskiej kopalni na stażu górniczym (późniejszym prof. AGH) penetrował stare wyrobiska i malował obrazy m.in. kaplicę św. Barbary.

17. Na podstawie fotografii kaplicy wykonanej ok. 1939 r. przez Kazimierza Gargula. Fot. w zbiorach prywatnych.

18. Por. przypis nr 7. Bazyli Fenczyn ur. w 1879 r. w Dobromilu – grekokatolik, w 1902 r. przyjęty do pracy w kopalni jako trybarz kopalniany (wozak), w 1938 r. przeniesiony w stan spoczynku, zmarł w 1954 r. Patrz: Księga wypisów, s. 540

19. Por. przypis nr 14.

obchodzonym świętem wśród górników. Z powyższego powodu kaplica św. Kingi nie przestała być głównym obiektem sakralnym na terenie kopalni.

Po 1946 r. kaplica ta przestała pełnić funkcje religijne. Wówczas większa część elementów wyposażenia obiektu została przeniesiona do kaplicy św. Kingi²⁰. W następnych latach opustoszałe wnętrze częściowo zasypano rumem solnym. W tym stanie zachowania architektura kaplicy przetrwała do stycznia 1986 r., kiedy to na mocy decyzji dyrekcji kopalni w ramach przygotowań do umieszczenia w komorze po kaplicy młyna solnego odstrzelono za pomocą dynamitu część calizny, w efekcie czego została znacznie powiększona kubatura obiektu, a tym samym po dawnej formie architektonicznej nie pozostało żadnego śladu. Po 1990 r., w bocheńskiej kopalni zaprzestano eksploatacji złóż soli kamiennej i rozpoczął się proces likwidacji wyrobisk położonych na najniższych poziomach, m.in. na poziomie IX-tym.

Prezentacja obiektu

Kaplica św. Barbary była zlokalizowana przy drugiej (licząc od dołu) z najniżej położonych podłużni w Nowych Górach (zachodniej części Kopalni Soli w Bochni) to jest na poziomie IX, na głębokości 388 m. pod ziemią, w odległości 300 m na wschód od szybu *Campi* i ok. 60 m na południe od szybiku *Mazurkiewicz*²¹. Obiekt przylegał do podłużni *Wilson-Paderewski*, która przebiegała w kierunku wschód-zachód. Kaplica, skierowana na południe była usytuowana prostopadłe do podłużni. Plan kaplicy miał kształt prostokąta o wymiarach: 8,6 m (szer.) x 12 m (dł.)²². Wzdłuż ociosu południowego całą szerokość kaplicy zajmował wykuty w caliznie taras w kształcie prostopadłościanu o wymiarach 8,6 x ok. 2,8-3 m i wysokości ok. 2,7 m, na który wiodły wykute w caliznie schody dziesięciostopniowe przylegające do ociosów przy bocznych ociosach obiektu²³. Po obu stronach kaplicy szerokość biegu kolejnych stopni schodów (mierzona w świetle pomiędzy poręczą balustrady z powierzchnią calizny), licząc od dołu, wzrastała

20. Tamże. Ołtarz św. Barbary rozebrano na części i przeniesiono do kaplicy św. Kingi, gdzie ustawiono go po prawej stronie prezbiterium. Natomiast obraz przedstawiający Chrystusa w grobie zawieszono w zakrystii naprzeciwko portalu, a obraz ze sceną Adoracji Dzieciątka Jezus przez górniką, umieszczono przy balustradzie przed chórem. Obraz św. Kingi z XVIII-XIX w. do końca lat 80. XX w. znajdował się w zbiorach Waleriana Kasprzyka, obecnie miejsce przechowywania tego obiektu jest nieznanne.

21. Por. przypis nr 9.

22. Gabaryty obiektu na podstawie pomiarów zachowanej komory po kaplicy św. Barbary wykonanych przez autora w styczniu 1985 r. (wówczas częściowo zasypanej rumem solnym).

23. Por. przypis nr 10.

wraz z wysokością, tworząc w rzucie poziomym kształt dwu symetrycznie położonych odcinków łuku. W zachodnim ociosie (na wyższej kondygnacji) znajdował się prostokątny otwór wejściowy do mniejszej przestrzeni architektonicznej o nieznanymi gabarytach, która pełniła funkcję zakrystii²⁴. Ścianę ołtarzową stanowił ocios południowy na górnej kondygnacji (tarasie). Po bokach ołtarza św. Barbary usytuowanego na tarasie przed środkową częścią ociosu południowego znajdowały się dwa witraże podświetlane światłem elektrycznym. Witraże te zostały zamontowane na krawędziach półkolistych nisz zamkniętych konchą (wykutych w caliznie solnej) o wymiarach: ok. 1.3 m (wys.) x ok. 0.6 m (szer.)²⁵. W ścianie południowej dolnej kondygnacji („przyziemia”) murowanej z nieregularnych ciosów solnych znajdował się Grób Chrystusa z obrazem umieszczonym w płytkiej wnęcie zamkniętej łukiem koszowym o wymiarach ok. 1,2 m (wys.) x ok. 2,4m (szer.), którą flankowały sylwetki dwóch strażników namalowane na tekturze. Taras i schody odgradzała od pozostałej części kaplicy ażurowa balustrada z drewna. Nad Grobem Chrystusa, tuż przed balustradą, na osi symetrii kaplicy, był przytwierdzony drewniany krzyż pokryty kryształami soli o wys. ok. 1,3 m. W części środkowej kaplicy między schodami znajdowała się fontanna z czterolistną misą z basenem o średnicy ok. 2,9 m²⁶. Strop kaplicy przypominał kształtem spłaszczone sklepienie kolebkowe przechodzące stopniowo bez wyraźnej granicy w ociosy²⁷. Wysokość obiektu wynosiła ok. 8,5 m. Przed tarasem, po bokach fontanny zostały zawieszone pod stropem dwa świeczniki wykonane z drewna pomalowanego farbą olejną jasnego koloru, zbudowane z silnie profilowanego trzonu, od którego odchylały się nieznacznie wygięte ramiona ułożone na dwóch piętrach, z górnej części trzonu spływały sznury z kryształkami soli. Świeczniki były dostosowane do światła elektrycznego.

Przestrzeń użytkową kaplicy oddzielał od podłuzni *Wilson-Paderewski* rząd dziewięciu pionowych elementów konstrukcyjnych wykonanych z drewna, które wykorzystano do stworzenia elewacji frontowej kaplicy, przy czym patrząc od strony podłuzni odległość między filarem czwartym, a piątym była dwukrotnie większa niż między pozostałymi filarami²⁸. Takie rozwiązanie prowadzi do wniosku, że w celu wykonania bardziej okazałego wejścia, nawet przy braku nieparzystej

24. Por. przypis nr 13, wejście do zakrystii jest widoczne na dwóch obrazach z ok. 1942 r. wykonanych techniką akwareli przez Waleriana Kasprzyka.

25. Por. przypis nr 14.

26. Opis na podstawie analizy fotografii kaplicy wykonanej przez Kazimierza Gargula w dniu 22.02.1941 r. Fot. w zbiorach prywatnych autora.

27. Na podstawie obrazu Waleriana Kasprzyka: *Kaplica św. Barbary w kopalni soli w Bochni*, ok. 1942 r.

28. Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Zbiory Kartograficzne, F. Tokarz, Wschodnia część poziomu *Wilson-Paderewski*.

liczby filarów, usunięto jeden element konstrukcyjny (z pierwotnych dziesięciu o jednakowych odległościach między filarami). Jednak uzyskane w powyższy sposób miejsce na stworzenie okazałej bramy było o ok. 0,45 m przesunięte w lewą stronę od osi symetrii obiektu. Wejście do kaplicy stanowiła okazała brama z otworem zamkniętym łukiem pełnym o szerokości ok. 1,8 m flankowanym przez dwa filary z kolumnami, zwieńczona frontonem trójkątnym²⁹. Do podniebienia łuku przymocowano kratę wypełniającą całą jego wysokość i szerokość. Między pozostałymi filarami wykonano łuki mniejsze, które od wysokości cokołu wypełniały skośne kraty tworzące ażurową dekorację geometryczną³⁰.

Głównym elementem wyposażenia wnętrza kaplicy był ołtarz z obrazem św. Barbary ustawiony na środku tarasu, przy południowym ociosie. Ołtarz św. Barbary o wysokości 5,25 m i szerokości 3 m, został wykonany w całości z drewna i pomalowany farbą olejną głównie koloru jasnożółtego. W budowie ołtarza można wyróżnić następujące elementy składowe: mensę opartą na wolno stojącej podstawie w kształcie sarkofagu ozdobionego malowanym antepedium, retabulum z obrazem w części środkowej, oparte na cokołach oraz zwieńczenie w formie glorii. Dekoracja stanowiąca antepedium została w całości namalowana. Składa się na nią medalion w złotej ramie z emblematem górniczym przewiązany różową wstążką ukazany na ciemnozielonym tle oraz motyw złożonej kratki regencyjnej umieszczonej po bokach medalionu na błękitnym tle. Ramy i kratka regencyjna są malarską imitacją dekoracji snycerskiej. W środkowej części mensy znajduje się sepulchrum. Cokoły stanowiące podstawę retabulum są ustawione po bokach mensy. Cokoł składa się z własnego cokołu, trzonu ozdobionego w części frontowej płyciną w kolorze brązowym oraz z dwustopniowego gzymsu. Na cokołach spoczywa retabulum o konstrukcji utworzonej przez dwie podpory dźwigające belkowanie. W skład podpory belkowania wchodzi dwa nawarstwione pilastry wtopione w płaszczyznę retabulum i wolno stojąca kolumna złożona z plinty, bazy ukształtowanej z dwóch torusów przedzielonych trochilusem, trzonu ozdobionego do wys. 1/3 spiralnie skręconym kaneluowaniem oraz z kapiteła korynckiego, który jest usytuowany po przekątnej w stosunku do środkowej płaszczyzny retabulum. Analogiczny profil mają bazy i kapitele pilastrów. Pilaster, który stanowi tylną część podpory, jest wysunięty na bok ołtarza i ma gładki trzon. Natomiast główny pilaster licuje się z kolumną, a powierzchnię jego trzonu pokrywa kanelura.

Całość retabulum jest zwieńczona belkowaniem, które wyłamuje się w dwóch miejscach do przodu, przechodząc nad pilastry i kolumny. Rzut poziomy bel-

29. Na podstawie obrazu Waleriana Kasprzyka: *Widok z podłężni Wilson- Paderewski na kaplicę św. Barbary*, ok. 1942 r.

30. Wobec braku fotografii i innych źródeł dokładny opis całej elewacji frontowej kaplicy nie jest możliwy.

kowania nad pilastrami i kolumnami ma kształt dostosowany do rzutu kapiteli tych podpór. Profil belkowania składa się z trójdzielnego architrawu złożonego z trzech poziomych listew ku górze wysuwających się do przodu, gładkiego fryzu oraz mocno wysuniętego gzymsu, który zbudowany jest z dwóch listew, podpory nawiązującej formą do wieńca z liści dębowych i dwustopniowej części wieńczącej. Znacznie uboższy jest profil belkowania na linii przebiegającej pomiędzy pilastrami. Profil ten składa się z trójdzielnego architrawu, gładkiego fryzu oraz gzymsu zredukowanego do jednej płyty wieńczącej. W części środkowej architraw wznosi się lekkim uskokiem, a następnie łukiem w górę, zachodząc na pas fryzu. Niektóre detale retabulum, takie jak: bazy, kapitele oraz wieniec z liści dębowych, zostały pozłoczone, natomiast pozostałe są pomalowane farbą olejną³¹.

Środkową powierzchnię ołtarza zajmuje obraz namalowany techniką olejną na płótnie o wymiarach: 234 x 165 cm (wysokość x szerokość) z przedstawieniem św. Barbary, patronki górników, umieszczony w złożonych ramach dostosowanych kształtem do konturów konstrukcji retabulum. Ramy obrazu są ozdobione ażurową dekoracją roślinną wykonaną techniką snycerską. Obraz dzieli się kompozycyjnie na dwie części. Dolna partia malowidła do około 1/3 wysokości przedstawia wnętrze kopalni ukazane w przekroju pionowym. Pozostałą powierzchnię obrazu zajmuje postać św. Barbary w otoczeniu siedmiu uskrzydłonych główek anielskich rozmieszczonych na linii elipsy, ukazana na tle mglistego nieba rozjaśnionego wokół postaci świętej. Święta Barbara przedstawiona jest frontalnie z głową pochyloną w lewą stronę, prawą dłonią przyciska do piersi krzyż, w lewej, odchylonej ukośnie w dół, trzyma palmę lekko pochyloną w kierunku głowy. Strój świętej stanowi różowa suknia przepasana na wysokości talii brązowym pasem, którą częściowo przykrywa zielony płaszcz przewieszony i zawinięty przy prawym ramieniu. Włosy świętej są szeroko rozpuszczone na ramiona, a głowę otoczoną nimbem zdobi wianek z kwiatów. Dolna część obrazu przedstawia dwie komory przedzielone drewnianą obudową. W lewej komorze jest zobrazona scena wybuchu gazu w kopalni. Na pierwszym planie, obok brył solnych, połamanych okrągłaków i przewróconej drabiny stoi w lekkim rozkroku przedstawiony frontalnie mężczyzna. Jest on obnażony do pasa, lewą nogę ma przysłoniętą solnym rumem, a lewą dłoń trzyma na piersi. Obok, po lewej stronie, leży oparty klatką piersiową na bryle soli, z głową zwieszoną do dołu, drugi mężczyzna. Na dalszym planie leży na wznak ciało innego mężczyzny. W głębi, na żółtym tle rozjaśnionego wnętrza komory z dziurawym stropem i przewracającą się drabiną, po lewej stronie widoczna jest sylwetka nachylonego mężczyzny, który dźwiga na plecach drugiego człowieka. Na prawo od tej sceny

31. D. Śladecki, *Kaplica bł. Kingi w bocheńskiej kopalni soli (materiały z inwentaryzacji)*, 1985, mps, s. 68-70.

znajduje się mężczyzna ukazany w momencie upadku, z głową mocno odchyloną do tyłu. W prawej komorze zostały przedstawione poszczególne etapy pracy w kopalni. Na pierwszym planie, wśród brył solnych jest widoczna drewniana taczka. Po lewej stronie komory znajduje się lekko pochylony do przodu mężczyzna przedstawiony z prawego boku, zwrócony plecami do obudowy komory, który trzyma nad głową kilof uniesiony do góry. Jest on obnażony do pasa, a jego strój stanowi skóra przepasana na biodrach, spodnie i buty z rzemykami owiniętymi na nogach. Obok, po prawej stronie został przedstawiony drugi mężczyzna. Jest on ukazany od tyłu, obnażony do pasa i przepasany na biodrach skórą, na nogach ma zielone spodnie wpuszczone w czarne buty z cholewami. W głębi, po bokach komory są widoczne wyloty chodników. Na końcu lewego chodnika, na żółtym tle jest ukazana sylwetka człowieka popychającego długim drągiem bałwan soli. Natomiast z prawej strony są przedstawione sylwetki dwóch mężczyzn dźwigających na plecach ładunki soli. Jeden z nich, widoczny z tyłu, idzie chodnikiem, natomiast drugi, ukazany z lewego boku, wspina się po stromych schodach na wyższy poziom kopalni. W dolnej części obrazu widnieje sygnatura: Antoni Kutra 1923 r³².

Do drewnianej konstrukcji umieszczonej nad retabulum jest przymocowane zwieńczenie, które dolną częścią zasłania środkowy fragment belkowania. Zwieńczenie stanowi wielką, promienistą glorię z pełnoplastycznymi rzeźbami przedstawiającymi Boga Ojca, Ducha Świętego w postaci gołębicę na obłoku i dwie uskrzydłone główki anielskie. Całe zwieńczenie zostało wykonane techniką snycerską z drewna i pokryte polichromią z zastosowaniem farb olejnych złocienia i srebrnej folii. Gloria jest złożona z wiązek złożonych promieni iglastych przedzielonych promieniami w kształcie mieczy o rozwidlonych końcach. Koncentrycznie zbiegającym się promieniom została podporządkowana kompozycja rzeźb rozmieszczonych na powierzchni glorii. W środkowej części zwieńczenia wyłania się zza srebrnego obłoku ukazana w popiersiu postać Boga Ojca z siwą brodą i długimi wąsami, który unosi ukośnie w górę prawą rękę, a lewą wspiera na czarnej kuli świata przypominającej formą królewskie jabłko. Bóg Ojciec jest ubrany w brązową szatę przykrytą na ramionach zielonym płaszczem, ma szeroko otwarte oczy, podniesione do góry brwi, wysokie czoło z wyraźną zmarszczką, wydatny nos i lekko otwarte usta, głowę otaczają siwe włosy, które nad czołem i na skroniach układają się w małe loki. Poniżej Boga Ojca znajduje się srebrny obłok o nieregularnym kształcie, zewnętrznym konturem zbliżony do elipsy. Na środku obłoku jest umieszczona biała gołębicę z rozpostartymi skrzydłami i głową skierowaną w prawo. Poniżej Boga Ojca, po bokach osi symetrii, znajdują się dwie pucołowate główki aniołków. Jeden z nich umieszczony po lewej stronie ma

32. Tamże, s. 70-72.

skrzydła złożone do dołu na kształt serca, natomiast drugi został przedstawiony ze skrzydłami podniesionymi do góry³³.

W dolnej kondygnacji znajduje się obraz olejny o wym. 68 cm (wys.) x 200 cm (szer.), namalowany techniką olejną na płótnie, przedstawiający Chrystusa w grobie. Ciało Jezusa zostało ukazane wewnątrz kopalnianej kawerny ze zwisającymi stalaktytami, w pozycji leżącej z głową zwróconą w lewą stronę, ułożone na pochyłym stosie brył solnych, przykrytych białym płótnem. Twarz Chrystusa jest przedstawiona w trzech czwartych, prawa ręka leży wzdłuż tułowia, lewa opiera się na części brzusznej, biodra okrywa białe perizonium. Za stopami są widoczne trzy białe kwiaty na wysokich łodygach. Obraz jest utrzymany w jasnej tonacji barw z przewagą żółtych odcieni³⁴.

Na bocznym ociosie powieszono obraz o wymiarach: 210 cm (wys.) x 136 cm (szer.) namalowany techniką olejną na płótnie. Obraz przedstawia scenę Adoracji Dzieciątka Jezus przez górnika. Kompozycja głównej sceny jest diagonalna. Po prawej stronie, w dolnym rogu został przedstawiony mężczyzna o szerokiej twarzy z czarnym wąsem, ukazany z lewego profilu, który klęczy na lewym kolanie i trzyma na wyciągniętych przed siebie, lekko zgiętych w łokciach rękach bryłę soli. Ubrany jest w spodnie i białą koszulę z rękawami zawiniętymi na wysokość łokci. Obok, w drugim dolnym rogu obrazu leżą przed mężczyzną narzędzia pracy: dwa kilofy i taczka. W górnej części obrazu, po lewej stronie, zostało przedstawione Dzieciątko Jezus z rękami w zapraszającym geście, ukazane na wiązce siana w otoczeniu czterech uskrzydłonych główek anielskich. Ubrane jest w białą tunikę, głowę otacza nimb żółtego koloru. Kompozycję figuralną otacza dekorowana motywem kwiatów bordiura w kształcie wydłużonego prostokąta zakończona u góry ostrym łukiem, wpisana w prostokąt. Górną część bordiury wypełnia napis: PODNIEŚĆ (sic!) RĘKĘ BOŻE DZIECIĘ, nad którym w rogach obrazu są umieszczone dwa symboliczne znaki: po lewej Biały Orzeł w koronie, po prawej zaś emblemat górniczy. Obraz jest sygnowany w prawym dolnym rogu: Kutra Antoni 1921³⁵.

Obraz św. Kingi, namalowany techniką tempery na desce sosnowej w kształcie wydłużonego prostokąta zamkniętego ostrym łukiem o wymiarach 130 cm. (wys.) x 80 cm. (razem z ramą 150 cm x 96 cm.), jest dziełem nieznanego artysty³⁶. Św. Kinga została ukazana w ¾-tych w postawie stojącej, w pozie kontrapostu, z głową skierowaną w prawą stronę. Święta ubrana jest w strój zakonny składa-

33. Tamże, s. 72-73.

34. Tamże, s. 87-88.

35. Tamże, s. 88-89.

36. W 1782 r., na mocy decyzji władz austriackich zmieniono wezwanie jednej z istniejących kaplic w kopalni soli w Bochni na św. Kingi, której część wyposażenia mógł stanowić w/w obraz św. Kingi malowany na desce.

jący się z habitu przewiązanego w talii sznurem, szkaplerza, chusty zakrywającej piersi i szyję oraz welonu. Głowę otacza nimb. Habit i szkaplerz zdobi dekoracja floralna. Św. Kinga została przedstawiona z prawą ręką wysuniętą przed siebie nad bałwanem soli (bryła w kształcie leżącej beczki), lewa ręka jest opuszczona do dołu, oczy ma skierowane ku górze. W partii szat obraz przykrywa sukienka wykonana z drewna polichromowanego, stanowiącego imitację sukienki ze srebra, tj. naśladująca relief trybowany z blachy. Podobnie został wykonany bałwan soli. Twarz, dłonie oraz tło stanowi malowidło. Pod sukienką wykonana jest tylko monochromatyczna podmalówka. W wielu miejscach na ramie, sukience i nimbie są widoczne złocenia³⁷.

Treści ikonograficzne obrazów sztalugowych

Tematyka obrazów sztalugowych jest dostosowana do potrzeb religijnych górników. Wszystkie obrazy mają związek ze świętami obchodzonymi uroczystie przez pracowników kopalni soli, tj. z Bożym Narodzeniem, Wielkanocą, świętem Barbary i św. Kingi. W obrazach dają się zauważyć elementy formalne związane z kopalnią soli. Obraz nawiązujący tematycznie do święta Bożego Narodzenia przedstawia Adorację Dzieciątka Jezus przez górnika. Oto po skończonej szychcie reprezentant braci górniczej odłożył swoje narzędzia pracy i uklęknąwszy na kolanie, podnosi do góry bryłę soli, prosząc Boże Dziecię o błogosławieństwo i przyjęcie daru, którym jest owoc codziennego trudu wielu pracowników polskiej kopalni³⁸. Należy zwrócić uwagę na duże podobieństwo omawianego górnika do autora obrazu, co pozwala przypuszczać, iż artysta namalował tu swój autoportret³⁹.

Obraz związany ze świętem Wielkanocy przedstawia ciało Chrystusa, ułożone na całunie w grobie, którym jest wnętrze kawerny wykutej w soli. Dla podkreślenia powyższego faktu artysta namalował zwisające ze stropu solne stalaktyty.

Obraz umieszczony w ołtarzu przedstawia św. Barbarę jako patronkę górników. Treść obrazu wyraża się w sposób szczególny w części ilustrującej wnętrze kopalni. Oto w jednej z komór nastąpił wybuch gazu. Przerażony górnik, trzymając rękę na piersi usiłuje wydostać się z zagrożonego miejsca. Za nim widoczne są leżące ciała zabitych bądź ciężko rannych, w głębi jeden z robotników niesie na plecach rannego górnika, obok osuwa się na plecy zraniony mężczyzna. Na-

37. D. Śladecki, *Z dziejów kaplic w bocheńskiej kopalni soli*, „Currenda”, 1987, nr 7-8, s. 369; tenże, *Wizerunki malarskie i rzeźbiarskie św. Kingi z XVIII i XIX wieku z kopalni soli zachowane w Bochni*, „Rocznik Kolbuszowski”, 23 (2023), s. 175.

38. Pierwiastek narodowy został podkreślony przez godło państwowe, którego obecność wyraża radość z odzyskania niepodległości przez Polskę.

39. Podobieństwo zostało potwierdzone przez córkę artysty Marię Wawrykiewicz.

tomiast z prawej strony trwa niczym niezakłócona praca górników, co stanowi zupełne przeciwieństwo poprzedniej sceny. Na pierwszym planie, w świetle kaganków kruszą solną skałkę dwaj kopacze. W głębi jest widoczny jeden z walaczy przetaczający za pomocą drąga bałwan soli. Po prawej stronie wspinają się do góry po pochylniach nosicze dźwigający na plecach kruchy solne. Nad kopalnią stoi w blasku świętości patronka dobrej śmierci, czuwająca nad pracą górników. Takie przedstawienie jest umotywowane legendą, według której święta Barbara więziona w ciemnym pomieszczeniu, w wieży, rozumie los pracujących pod ziemią i opiekuje się nimi. Kontrastowe zestawienie dwóch scen, z których jedna wyobraża najbardziej niepożądane zjawisko w kopalni, jakie stanowi wybuch gazów, a druga ilustruje normalny przebieg pracy, jest epicką formą wypowiedzi artysty wyrażającego swoją prośbę do św. Barbary, aby strzegła górników przed groźbą śmierci⁴⁰.

W treści obrazu św. Kingi można wyodrębnić kilka podstawowych wątków treściowych określanych przez oddzielne atrybuty. Są to: św. Kinga jako *świętobliwa niewiasta* – nimb wokół głowy; św. Kinga jako zakonnica (klaryska) – habit; św. Kinga jako odkrywczyni soli kamiennej – bryła soli⁴¹. Przedstawianie św. Kingi nawiązuje do legendy o odkryciu soli kamiennej w Bochni.

Warsztat plastyczny

Kaplica św. Barbary powstała w wyniku kilkusetletniej tradycji tworzenia w kopalniach w Wieliczce i w Bochni kaplic salinarnych, jednak od wcześniejszych obiektów różni się nowatorskim rozwiązaniem architektonicznym, jakim był podział wnętrza na dwie kondygnacje i usytuowanie ołtarza na tarasie, na który prowadziły okazałe schody flankujące Grób Chrystusa zlokalizowany w niższej kondygnacji i przestrzeń z fontanną. Źródłem inspiracji dla twórców tej kaplicy była najprawdopodobniej elewacja frontowa kościoła św. Michała Archanioła i św. Stanisława B.M. na Skałce w Krakowie, gdzie do świątyni prowadzą monumentalne schody zewnętrzne (1749 r.) flankujące wejście do Krypty Zasłużonych, a nieco przed wejściem znajduje się sadzawka kultowa św. Stanisława (z XVII w., odrestaurowana w latach 1865-1896), przy czym w oknie, w elewacji frontowej znajduje się witraż. Umieszczenie ołtarza wykonanego z drewna z obrazem olejnym na płótnie przypomina zastosowane rozwiązanie z kaplicy św. Kingi na I pozio-

40. D. Śladecki, *Kaplica bł. Kingi w bocheńskiej kopalni soli*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, XV (1989), s. 125.

41. Tegoż, *Ikonaografia błogosławionej Kingi w sztuce na terenie diecezji tarnowskiej*, „Currenda”, 1989, nr 7-9, s. 378-382.

mie (gł. 212 m) w kopalni soli w Bochni, przy czym twórcy kaplicy św. Barbary zrezygnowali z wykonywania rzeźb z soli. Duży wpływ na plan kaplicy wywarła budowa geologiczna bocheńskich złóż solnych, która nie pozwalała na śmielszą koncepcję architektoniczną i tworzenie płaskorzeźb wykuwanych bezpośrednio w caliznie solnej, tak jak to miało miejsce w kilku kaplicach w kopalni w Wieliczce⁴². Z powyższych powodów nastąpiło przesunięcie i przewartościowanie znaczenia podstawowych kategorii artystycznych na rzecz funkcjonalności wnętrza.

Ołtarz św. Barbary stanowi zespół zdekompletowanych elementów o cechach sztuki rokokowej z drugiej połowy XVIII w. Zauważa się w jego budowie brak predelli oraz ślimacznic z puttami w zwieńczeniu. Uproszczenia w budowie ołtarza wynagradza nam zwieńczenie wysokiej klasy artystycznej, które podnosi wybitnie plastyczny wyraz całości i nadaje jej cechy pompatycznego bogactwa. Gloria sprawia wrażenie najwyższego napięcia form. Promienie zdają się rozsadzać jej powłokę, a pełny triumfu Bóg Ojciec z twarzą o wyrazie wielkiej mocy unosi w bok rękę skierowaną równolegle do biegu promieni, co ma podkreślić Jego stan psychiczny i pewien moment przenikający całą postać symbolizującą siłę i potęgę Boskiego Majestatu. Sztuka ta łączy się z naturalizmem form, lecz walory naturalizmu są podniesione do potęgi. W powyższym sposobie ujęcia tematu, w ujęciu monumentalności, w odczuciu chwili najwyższego napięcia przez artystę, leży barokowość dzieła, które najprawdopodobniej znajdowało się pierwotnie w jednym z bocheńskich kościołów⁴³. Ołtarz zmontowano z gotowych części lub przerobiono ze starych i odnowionych (relacja ustna L. Leśnego), które prawdopodobnie dostarczono do kopalni z bliżej nieokreślonego kościoła.

Największą indywidualnością spośród twórców działających w kaplicy wyróżnia się Antoni Ktra, zatrudniony na etacie malarza salinarnego na początku lat dwudziestych XX w⁴⁴. Namalowane przez niego obrazy wykazują dużą samodzielność

42. Są to: kaplica św. Antoniego, kaplica Passionis w komorze *Lizak* i kaplica św. Kingi.

43. Dostosowanie ołtarza do zmienionych warunków komplikuje wyjątkowo odnalezienie drogi wędrówek i jego artystycznej genealogii. Można przypuszczać, iż omawiany ołtarz pochodzi z warsztatu Piotra Korneckiego, którego działalność w Bochni i okolicach przypada na lata 1750-1775. Patrz: P. Morelowski: *O trzech wiążących się grupach malarzy, rzeźbiarzy, snycerzy i innych artystów Polaków, szkoły krakowskiej XVIII i początku XIX wieku i ich związku z zagranicą*, „Prace Komisji Historji Sztuki PAU”, V (1930), nr 1, str. XXXV, XXXVI. Z pracowni Piotra Korneckiego pochodzi osiem rokokowych ołtarzy umieszczonych w kościele parafialnym w Bochni. M. Kornecki, *Dzieje sztuki regionu bocheńskiego*, w: *Bochnia dzieje miasta i regionu*, red. F. Kiryk i Z. Ruta, Kraków 1980, s. 223.

44. Antoni Ktra – syn Walentego i Anny z Gawłowiczów, ur. 23 II 1889 r. w Bochni. Odebrał wykształcenie zawodowe malarza pokojowego. Brał udział w pierwszej wojnie światowej. Ok. 1920 r. odnawiał kaplicę na Murowiance w Bochni i kościół w Krzyżanowicach. Od roku 1920 pracował na etacie malarza salinarnego w kopalni soli w Bochni, w tym czasie namalował do kopalni cztery obrazy olejne. W 1923 r. ożenił się, a już w 1925 r. zrezygnował

koncepcji twórczej. Dzieła tego samorodnego artysty charakteryzuje dążenie do osiągnięcia wrażenia całości połączone z pewną powierzchownością w traktowaniu szczegółów. Największą oryginalnością odznacza się obraz Adoracji Dzieciątka Jezus przez górnika. W wymienionym obrazie, pomimo płaskiej perspektywy i linearnego ujęcia form, podjęta została próba syntetycznego przedstawienia religijności górników.

Obraz świętej Barbary nawiązuje do tradycji artystycznych przekazanych przez sztukę XVIII w. Postać świętej stanowi niemal wierną kopię barokowego feretronu z przedstawieniem Najświętszej Marii Panny Niepokalanego Poczęcia, który znajduje się w kościele parafialnym w Bochni. Na obrazie dodane zostały jedynie atrybuty takie jak: krzyż i palma. Tylko w dolnej partii obrazu artysta dał indywidualny rys swojej koncepcji twórczej, przedstawiając wnętrze kopalni z malarską wizją wybuchu gazu. Widok wnętrza kopalni zasłania częściowo dolną część postaci św. Barbary, co mogłoby wskazywać na domalowanie tej sceny na starym barokowym obrazie z przedstawieniem Najświętszej Marii Panny Niepokalanego Poczęcia. Jednak szczegółowe badania podobrazia (splot fabryczny płótna) wykluczyły taką możliwość.

Obraz Chrystusa w grobie wykazuje wyraźne analogie do innych obrazów o podobnej treści, które były znane Kątrze. Jednak artysta wprowadził tu pewną innowa-

z pracy na własne życzenie (nie chciał bowiem wykonać polecenia sztygara, który potraktował Kątrę jak pracującego fizycznie górnika). Od tego czasu pracował tylko dorywczo jako malarz pokojowy, a także malując obrazy. Antoni Kątra bardzo lubił pogłębiać swoją wiedzę, interesowały go zwłaszcza historia i przyroda. Ponadto często podróżował, np. do Zakopanego i Krynicy, gdzie wykonywał portrety wiejskich kobiet. Szczególnie często chodził do lasu na bardzo długie spacery, np. do Limanowej bądź, aż po przedmieścia Krakowa. Nie lubił miast, natomiast kochał przyrodę, twierdził, że w lesie widzi dzieło boskiego Stwórcy. Miał na swoim utrzymaniu żonę i czworo dzieci, jednak rodziną mało się interesował, często opuszczając ją na czas wielodniowych wycieczek. Był człowiekiem mało mównym i samotnikiem. Zmarł w 1956 r. w Bochni. W jego dorobku twórczym dużą część zajmuje malarstwo religijne, ponadto malował obrazy w tematyce batalistycznej, ilustrujące jego przeżycia z lat wojny, portrety (przeważnie wiejskich dziewcząt) oraz widoki Wiśnicza i starych bocheńskich ulic. Jego sztuka odznacza się świeżością bezpośredniego odczucia, nie znajdujemy w niej bezdusznej rutyny i zmanierowania. Antoni Kątra był indywidualistą i artystą z ducha. Jednak drogą samokształcenia, nie mając żadnego mecenasa, nie mógł w pełni rozwinąć swego talentu. Poczuć własnej niedocenionej wartości oraz trudny charakter spowodowały iż ten samorodny twórca zrezygnował z pracy w kopalni. Niezauważony i niedoceniony przez niewyrobione artystycznie otoczenie, z pasją wielkiego samotnika rozwijał swoją twórczą działalność, nie doczekawszy się za życia należnego mu uznania i szczytów. Kątra szedł drogą konsekwentnego rozwoju i udoskonalania swoich umiejętności malarskich, przez co wykazuje jednolitość i konsekwencję w realizowaniu swoich celów. Biografia opracowana na podstawie relacji ustnej córki Antoniego, Marii Wawrykiewicz spisanej przez autora w dn. 25.01.1985 r.

cję, przedstawiając Zbawiciela w grotcie solnej. Podobny obraz Chrystusa w grobie znajduje się w kościele w Krzyżanowicach pod Bochnią, gdzie w 1920 r. (czyli przed powstaniem obrazu umieszczonego obecnie w kaplicy bł. Kingi) Katra wykonywał bliżej nieokreślone prace remontowe. Ponadto na IX-tym poziomie w kopalni, w niewielkiej odległości od kaplicy św. Barbary, do której malował obrazy A Katra, do 1990 r. znajdował się oleodruk z pocz. XX w. o podobnej treści. Na podstawie powyższych faktów można przyjąć, iż wymieniane obrazy były znane Antoniemu Katrze.

Twórcy obrazu tablicowego św. Kingi z XVIII/XIX w. mogli wywodzić się ze środowiska starosądeckiego bądź czerpali stamtąd wzorce. Za wzorzec mógł im posłużyć obraz św. Kingi z 3 ćw. XVII w. w ołtarzu bocznym kaplicy SS Klarysek w Starym Sączu namalowany na desce w kształcie prostokąta zamkniętego łukiem, gdzie święta na obrazie została przedstawiona frontalnie, w postawie stojącej, w stroju zakonnym zdobionym ornamentem floralnym, obok stóp znajduje się bryła soli w kształcie walca (bałwana) z utkwionym w niej pierścieniem⁴⁵.

Powstała w następstwie potrzeb religijnych górników kaplica św. Barbary stała się obiektem niedostępny dla szerszych kręgów społeczeństwa. Likwidacja kaplicy i najniżej położonych poziomów kopalni, w której była zlokalizowana, sprawiają, że dziś jest obiektem nieznanym. Autor podjął się skromnej próby prezentacji obiektu nieistniejącego od dziesięcioleci, co uczynił w oparciu o plany kaplicy z 1923 r., fotografie i obrazy o walorach źródeł ikonograficznych z lat 1939-1943, relacje świadków historii (spisane za ich życia przez autora) oraz inwentaryzację zachowanej części wyposażenia obiektu.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Rewizja dolna żupy wielickiej, 25 X. 1680 r., Zbiór z Biblioteki Narodowej, rkps 16; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 8X-20X.1699 r., Zbiór Popielów, rkps 298; Rewizja dolna żupy wielickiej, 19 IV 1733 r., Zbiór z Biblioteki Narodowej, rkps sygn. 27; Ordynacje żupne, 5 VI 1735 – 29 X 1737 r., Dział XVIII, rkps nr 96.

Archiwum Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce

Komisja i rewizja generalna żupy wielickiej, 15 VIII – 10 IX 1647 r., rkps sygn.008; Komisja w żupach krakowskich, 26 XI 1658 – 31 III 1659 r., rkps sygn. 009; Inwentarz Archiwum Salinarnego za lata 1772-1867. Opr. L. Cehak, t. 1-4, rkps sygn. 944/1/1 zb. sp., t. 1. cz. 1 (1772-1779); rkps sygn. 944/1/2 zb. sp., t. 1. cz. 2 (1780-1784); rkps

45. D. Śladecki, *Ikonografia błogosławionej Kingi*, s. 383, fot. 4.

sygn. 944/1/3 zb. sp., t. 1. cz. 3 (1785-1799); rkps 944/2/1 zb. sp. t. 2, cz.1 (1800-1807), rkps 944/2/2, zb. sp. t. 2 cz. 2 (1809-1816); rkps 944/2/3, zb. sp., t. 2, cz. 3 (1817-1830); rkps 944/3, zb. sp., t. 3 (1831-1850); rkps 944/4, zb. sp., t. 4 (1851-1867); Teki Fischera, rkps nr sygn. 46; M. Seykotta, Przewodnik po kopalni wielickiej, rkps sygn. 83; Protokoły Konsultacyjne saliny wielickiej z lat 1772-1906, rkps sygn. 53-68.

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie

Rewizja żup wielickich i bocheńskich, 30 VII – 14 VIII. 1685 r., rkps 1022; Rękopisy do dziejów Wieliczki M. A. Seykotty, nr inw. MNK 2965IV, vol. VII.

Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Komisja w żupach krakowskich, 23 II – 11 VIII 1703 r., rkps sygn. 75.

Biblioteka w Kórniku

Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 1 VII – 31 VII 1698 r., rkps sygn. 841; Komisja w żupach krakowskich, komorach mazowieckich i składach wielkopolskich, 5 VII 1762- 11 IV 1763 r., rkps sygn. 461.

Biblioteka Naukowa Uniwersytetu Lwowskiego

Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 22 I – 9 II 1669 r., rkps sygn. 429/III; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 20 VI – 4 VIII 1670 r., rkps sygn. 429/III; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, IX 1672 r., rkps sygn. 429/III; Komisja w żupach krakowskich, 3 IV – 14 IV 1674 r., rkps sygn. 429/III; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 30 VII – 14 VIII 1685 r., rkps sygn. 430/III; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 28 VI – 1 VIII 1690 r., rkps sygn. 430/III; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 23 II – 11 VIII 1703 r., rkps sygn. 430/III; Komisja żup wielickiej i bocheńskiej, 31 XII 1709 – 24 IV 1710 r., rkps sygn. 430/III; Komisja żup krakowskich, I 1714 r., rkps sygn. 430/III; Komisja żup wielickich i bocheńskich, 10 VII – 4 IX 1717 r., rkps sygn. 431/III; Komisja żup wielickich i bocheńskich, 6 II – 25 III 1723 r., rkps sygn. 431/III; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 11 IX 1724 – 26 V 1725 r., rkps 432/III; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 1 VII – 29 IX 1730 r., rkps sygn. 432/III; Komisja w żupach Wieliczki i Bochni, 28 VII – 6 VIII 1733 r., rkps sygn. 432/III; Komisja w żupach krakowskich, komorach mazowieckich i składach wielkopolskich, 5 VII 1762 – 11 IV 1763 r., rkps sygn. 433/III.

Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie

Rewizja dolna żupy wielickiej, 22 VI – 4 VII 1693 r., rkps sygn. 402; Komisja w żupach krakowskich sub tempus interregni po śmierci Najjaśniejszego Króla JMci Jana III, 10 I – 1 II 1697 r., rkps sygn. 403.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu

Komisja w żupie wielickiej, 1 V 1642 r., rkps sygn. 3608/II; Rewizja żupy wielickiej, 20 XII 1642 r., rkps sygn. 218/II; Rewizja gór wielickich, 19 IX 1646 r., rkps sygn. 218/II; Komisja i rewizja generalna żup wielickich, 15 VIII – 10 IX 1647 r., rkps sygn. 3608/II; Komisja i rewizja generalna żupy wielickiej, 9 IX 1648

r., rkps sygn. 3608/II; Komisja w żupach krakowskich, 20 I 1661 r., rkps sygn. 9526/II; Komisja w żupach wielickich i bocheńskich, 8 VIII 1661 r., rkps sygn. 6140/II; Komisja w żupach krakowskich, 3 VII 1674 – 16 III 1676, rkps sygn. 211/II; Komisja w żupach krakowskich, 20 VI – 1 VIII 1690 r., rkps sygn. 9685/II, por BNUL; Komisja w żupie wielickiej, 8 XI 1698 r., rkps 9685/II; Komisja w żupach krakowskich, XI 1743 r., rkps sygn. 3395/III

Kopalnia Soli w Bochni. Dział Kadr

Księga wypisów robotników salinarnych za lata 1880-1935; Dział Mierniczo-Geologiczny, Księga objazdów sztygarskich w Kopalni Soli w Bochni za lata 1922-1950, rkps nsygn.

Źródła drukowane

Österreichisches Nationalbibliothek, ÖNB Bildarchiv und Grafiksammlung, A. M. Seykotta, *Album der Stadt und des Steinsalzbergwerkes zu Wieliczka*, Wieliczka 1851 r., sygn. Pk.764.

Instrukcje górnicze dla żup krakowskich z XVI-XVIII wieku, opr. Keckowa A., Wrocław-Warszawa-Kraków 1963.

Schematyzm funkcjonariuszy małopolskich państwowych zakładów salinarnych zestawiony wedle stanu z dnia 1 stycznia 1922, Kraków 1922.

Opracowania

Banach R., *Grób i relikwie bł. Kingi w ciągu dziejów*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XVIII (1994), s. 47-52.

Boczkowski F., *O Wieliczce pod względem historyi naturalnej dziejów i kąpieli*, Bochnia 1843.

Charkot J., Skubisz M., *Kaplice św. Krzyża w komorze Piżmowa i przy podłużni Geramb w kopalni wielickiej*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XXVI (2009), s. 65-92.

Dobrowolska D., *Górnicy salinarni Wieliczki w latach 1880-1939. Studium historyczno-socjologiczne załogi robotniczej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965.

Dziwik K., *Saliny krakowskie w latach 1772-1918*, w: *Dzieje żup krakowskich*, Wieliczka 1988, s. 223-304.

Flasza J., *Bochnia. Przewodnik po mieście*, Bochnia 1998

Grubenkarte von dem obern Theile der Wieliczkaer Saline zur Übersicht des Strecken Betriebes und besonders der durch Fremde befahrenden Gasttour, L. E. Hrdina, Wiedeń 1842.

- Hrdina L. E., Hrdina J. N., *Geschichte der Wieliczkaer Saline*, Wiedeń 1842.
- Janicka-Krzywda U., *Wierzenia górników wielickich*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych”, VIII (1979), s. 127-156.
- Janicka-Krzywda U., *Postać bł. Kingi w legendzie ludowej*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych”, X (1981), s. 154-178.
- Kalwajtys E., *Kaplica Św. Antoniego w kopalni soli w Wieliczce*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XIX (1996), s. 47-110.
- Kalwajtys E., *Świadectwa kultu świętej Kingi w górnictwie solnym*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XXI (2001), s. 257-272.
- Kalwajtys E., *Kaplica Świętej Kunegundy w komorze Boczaniec*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XXIII (2003), s. 37-52.
- Kalwajtys E., *Kaplica pod wezwaniem św. Krzyża w komorze Lizak na poziomie I w Kopalni Soli w Wieliczce*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XXVII (2011), s. 269-299.
- Kanior M., *Kult bł. Kingi na Ziemi Krakowskiej w ciągu wieków*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XXI (2001), s. 239-255.
- Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. V, Województwo poznańskie, z. 24, red. T. Ruszczyńska, Warszawa 1964.
- Konwerska B., *Opis trasy turystycznej Kopalni soli Wieliczka w świetle opracowania Jana Nepomucena oraz Ludwika Emanuela Hrdiny z 1842 r.*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XXXII (2017), s. 10-68.
- Konwerska B., *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772-1918)*, Wieliczka 2020.
- Kowalski L., Fischer S., *Żywot bł. Kingi i dzieje jej kultu*, Tarnów 1992.
- Kornecki M., *Bł. Kinga – pamiątki, obiekty kultu, dzieła sztuki. Inwentarz z terenu diecezji tarnowskiej*, „Currenda”, 1990, nr 1-3, s. 87-129.
- Kramiszewska A., *Visio religiosa w polskiej sztuce barokowej*, Lublin 2003.
- Kurowski P., *Trasy turystyczne w kopalni wielickiej*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XVI (1990), s. 124-140.
- Kurowski P., *Działalność wystawiennicza żupy wielickiej do 1951 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XVII (1992), s. 113-130.
- Ligęza J., Żywirska M., *Zarys kultury górniczej. Górny Śląsk, Zagłębie górnicze*, Katowice 1964.
- Łabęcki H., *Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego*, t. 1-2, Warszawa 1841-1843.
- Łuszczkiewicz W., *O gotyckim drewnianym posągu św. Kingi, odkrytym w klasztorze klarysek w Starym Sączu*, „Sprawozdania Akademii Umiejętności”, 1892, wyd. 1.
- Łuszczkiewicz W., *O posąжку drewnianym św. Kingi w Starym Sączu*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, V (1896).

- Macharska M., *Seria rycin Ikones et miracula Sanctorum Poloniae, próba wyjaśnienia genezy*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie”, 13 (1967).
- Morelowski M., *O trzech wiążących się grupach malarzy, rzeźbiarzy, snycerzy i innych artystów Polaków, szkoły krakowskiej XVIII i początku XIX wieku i ich związku z zagranicą*, „Prace Komisji Historji Sztuki PAU”, V (1930), nr 1.
- Paluch-Staszkiewicz K., *Kaplica bł. Kingi w kopalni Soli w Wieliczce*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych”, X (1981), s. 103-151.
- Śladecki D., *Funkcje religijne kaplicy w bocheńskiej kopalni soli*, „Currenda”, 1987, nr 4-67, s. 207-215.
- Śladecki D., *Z dziejów kaplic w bocheńskiej kopalni soli*, „Currenda”, 1987, nr 7-9, s. 360-377.
- Śladecki D., *Kaplica bł. Kingi w bocheńskiej kopalni soli*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XV (1989) s. 103-140.
- Śladecki D., *Ikonaografia błogosławionej Kingi w sztuce na terenie diecezji tarnowskiej*, „Currenda”, 1989, nr 7-9, s. 377-385.
- Śladecki D., *Podziemne miejsca kultu w tradycji bocheńskich górników*, „Rocznik Bocheński”, 5 (2001), s. 65-86.
- Śladecki D., *Kaczyka. Zabytki i sąsiedzi*, „Tygiel”, 2002, nr 4/29, s. 80-83.
- Śladecki D., *Praktyki religijne górników w Wieliczce i Bochni w kontekście preferowanych wartości w okresie zarządu austriackiego w latach 1772-1918 (w świetle dokumentów salinarnych)*, „Resovia Sacra”, 28 (2021), s. 605-627.
- Śladecki D., *Sztuka i władza w kopalni w Wieliczce w okresie zarządu austriackiego w latach 1772-1918*, „Resovia Sacra”, R.30 (2023), s. 187-212.
- Śladecki D., *Wizerunki malarskie i rzeźbiarskie św. Kingi z XVIII i XIX wieku z kopalni soli zachowane w Bochni*, „Rocznik Kolbuszowski”, 23 (2023), s. 167-189.
- Walczy Ł., *Kult bł. Kingi w małopolskich ośrodkach górnictwa solnego*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XVIII (1994), s. 27-36.
- Walczy Ł., *Przemiany organizacyjne oraz kadra urzędnicza w żupach krakowskich w początkowym okresie administracji austriackiej (1772-1809)*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XIX (1996), s. 111-156.
- Walczy Ł., *Zarządzanie salinami krakowskimi w okresie zaboru austriackiego (1772-1918)*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, XXII (2002), s. 56-78.
- Windakiewicz E., *Kaplice w kopalni wielickiej*, „Życie Techniczne”, z. 5: 1938, s. 188-191.
- Wojciechowski T., *Zarys rozwoju przestrzennego kopalni bocheńskiej do 1772 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, X (1981), s. 45-101.
- Wojciechowski T., *Kościelne dzieje Bochni w czasach staropolskich*, Tuchów 2003.
- Wojciechowski T., *Kopalnia Soli w Bochni*, wyd. 2 uzup., Bochnia 2016.

Wolańska A., Skubisz M., *Krzyż i sól. Dziedzictwo wiary wielickich górników*, Wieliczka 2016.

Wolańska A., *Wiara i patriotyzm w rzeźbach wielickich górników*, Kraków 2018.

Streszczenie

W XVII w. w żupach krakowskich utrwalił się zwyczaj urządzenia w podziemiach kopalni wewnątrz o charakterze sakralnym. W ciągu trzech stuleci w kopalni soli w Bochni powstało ponad 20 kaplic, spośród których najniżej pod powierzchnią ziemi (na głębokości 388 m) była zlokalizowana kaplica św. Barbary. Kaplica ta powstała w 1923 r. z inicjatywy ówczesnego sztygara Stanisława Rzepeckiego. Od starszych obiektów różniła się nowatorskim rozwiązaniem architektonicznym, jakim był podział wnętrza na dwie kondygnacje i usytuowanie ołtarza na tarasie, na który prowadziły z dwóch stron okazałe schody oraz umieszczenie w niższej kondygnacji Grobu Chrystusa i wydzielenie przestrzeni z fontanną. Plan kaplicy miał kształt prostokąta o wymiarach: szer. 8,6 m., dł. 12 m. Powierzchnię użytkową wnętrza zwiększała kawerna zaadaptowana na zakrystię. Wysokość kaplicy wynosiła ok. 8,5 m. Głównym elementem wyposażenia wnętrza był późnobarokowy ołtarz wykonany z drewna z obrazem św. Barbary (1923 r.) pędzla pracownika kopalni Antoniego Katry, który ponadto był autorem dwóch innych obrazów w tej kaplicy: Chrystusa w grobie oraz Adoracji Dzieciątka Jezus przez górników (1921 r.). Po bokach ołtarza znajdowały się dwa witraże (podświetlone światłem elektrycznym) umieszczone w wykutych w caliznie niszach oraz dwa zawieszone pod stropem drewniane świeczniki ozdobione sznurami solnych kryształów. Ponadto na bocznej ścianie kaplicy zawieszono obraz z XVIII/XIX w., namalowany techniką tempery na desce, przedstawiający św. Kingę. W 1946 r. kaplica przestała pełnić funkcje sakralne, a część wyposażenia: ołtarz i obrazy Antoniego Katry przeniesiono do kaplicy św. Kingi. Po 1990 r. rozpoczęto podszadanie najgłębszych wyrobisk położonych poniżej głębokości 327 m., w wyniku czego uległa likwidacji znaczna część kopalni wraz z poziomem, na którym była zlokalizowana kaplica św. Barbary.

Słowa kluczowe: Kaplice w kopani soli w Bochni, ikonografia św. Barbary.

ST BARBARA'S CHAPEL IN THE BOCHNIA SALT MINE (1923-1946)

Summary

In the 17th century, the Cracow salt mines established the custom of arranging sacred interiors in their underground mines. Over the course of three centuries, more than 20 chapels were built in the Bochnia salt mine, of which the St Barbara's Chapel was the lowest below the surface (at a depth of 388 m). This chapel was built in 1923 on the initiative of Stanisław Rzepecki, then a foreman. It differed from the older buildings by the innovative architectural solution of dividing the interior into two storeys and placing the altar on a platform, accessed by a grand staircase on two sides, as well as by placing the Tomb of Christ in the lower storey and separating the space with a fountain. The plan of the chapel was rectangular in shape, measuring 8.6 m wide by 12 m long. The usable space of the interior was increased by a cavernous room adapted as a vestry. The height of the chapel was approximately 8.5 m. The centrepiece of the interior was a late Baroque altarpiece made of wood with a painting of St Barbara (1923) by mine worker Antoni Kutra, who was also the author of two other paintings in this chapel: Christ in the Tomb and Adoration of the Child Jesus by a Miner (1921). On the sides of the altar were two stained-glass windows (illuminated by electric light) placed in niches carved into the inch and two wooden candlesticks suspended from the ceiling, decorated with strings of salt crystals. In addition, on the side wall of the chapel hangs a painting from the 18th/19th century, painted in tempera on a board - depicting St Kinga. In 1946, the chapel ceased to have a sacred function and part of the furnishings: the altarpiece and paintings by Antoni Kutra were moved to the St Kinga Chapel. After 1990, the deepest pits below the depth of 327 m began to be reseeded, resulting in the closure of a large part of the mine, including the level where the St Barbara Chapel was located.

Keywords: Chapels in the Bochnia salt mine, iconography of St Barbara.

Spis ilustracji:

1. Walerian Kasprzyk (1912-1992), *Kaplica św. Barbary w kopalni soli w Bochni*, akwarela, ok. 1942 r., fot. Dariusz Śladecki, 1985 r.
2. *Kaplica św. Barbary w kopalni soli w Bochni*, fot. Kazimierz Gargul, 1941 r. (cyfrowa renowacja i retusz fot. Laura Bąk)
3. Walerian Kasprzyk (1912-1992), *Widok z podłużni Wilson-Paderewski na kaplicę św. Barbary*, akwarela, ok. 1942 r., fot. Dariusz Śladecki, 1985 r.

4. Antoni Katra (1889-1956), *Św. Barbara*, 1923 r., obraz olejny, fot. Dariusz Śladecki, 1985 r.
5. *Kaplica Św. Barbary w kopalni soli w Bochni*, stan sprzed 1939 r.
6. *Kaplica Św. Barbary w kopalni soli w Bochni*, fot. K. Gargul, 22.02.1941 r.

